

BARACOA

24/10/2014

Baracoa, és un nom d'origen aruaco, que la denomina com la ciutat de les aigües perquè significa existència de mar, pel seu entorn marí i molt relacionada amb la seva conca hidrogràfica, la més important de Cuba, amb els seus rius cabalosos, llargs i cristal·lins, com el Miel, Yumuri i Toa, entre d'altres. És la capital Taina.

La regió on es troba Baracoa, és la més oriental del país, amb una naturalesa verge, identificada com la Reserva de la Biosfera *Cuchillas del Toa*, el seu nucli és el Parc Nacional *Alejandro de Humboldt*, Patrimoni de la Humanitat. El *Yunque*, és l'elevació muntanyosa més prominent, pels aborígens aquesta formació geològica va ser un símbol mitològic (Veure foto 08). Cristòfol Colom, a la seva arribada, el 27 de Novembre de 1492 segons el calendari vigent del moment, equivalent a 7 de desembre del calendari actual, l'aprecia com un far natural, essent guia per els navegants.

Nosaltres, en el primer viatge, no vàrem disposar de temps per conèixer Baracoa, és una terra aïllada més de mig mil·lenni de la resta de l'illa per les serralades i els pics de las Cuchillas del Toa, no és fins el 1964 que s'inaugura La Farola, amb aquesta carretera de 55 Km. s'estableix una connexió per terra de la costa sur a Baracoa, abans les úniques comunicacions eren per mar. La carretera travessa l'escarpada serra de Puril, abans de baixar abruptament per un paisatge de granítics penya-segats que contrasta amb els boscos de pins, posteriorment arriba el frondós bosc tropical del litoral atlàntic.

Fidel Castro, la va fer construir, com a reconeixement als revolucionaris, de la població de Baracoa per agrair el seu suport durant la guerra de les Muntanyes. Nomenada una de les set meravelles de la enginyeria civil de la Cuba moderna, i l'única fora de La Havana. És un viatge captivador, per restar ben despert!!! una estreta serp de ciment i asfalt s'introdueix per un terreny abrupte que travessa des de la zona més àrida a la més humida de l'illa, no cal dir que en tot moment els diferents paisatges vegetals, i la fauna ens acompanya. A 27 Km. abans d'arribar a Baracoa, l'autocar fa una parada, el punt s'anomena com la carretera, **La Farola**, els habitants d'aquests indret venen fuita, mel, i el típic *cucuruchu*, és un dolç fet amb mel, mango, coco, plàtan, i altres ingredients, i posat en una fulla de palma cargolada com un *cucuruchu* (Veure foto 01). No hi ha dues mesclures iguals, a cada indret les barreges són diferents. En comprem tres i una mica de xocolata. Els assaborim, és un postre molt energètic, boníssim. Al cap d'uns 40' arribem a **Baracoa**, quasi migdia, el viatge ha estat llarg, però ha valgut la pena, el recomanem i el tornàriem a repetir.

Baracoa va ser fundada en 1511 per Diego Velázquez, és la ciutat més antiga de Cuba, sent el primer alcalde *Hernán Cortés* fins que s'en va anar a la conquesta de Mèxic, d'ell és la frase "jo vaig venir a fer glòria i fortuna i no a treballar de escriptent" malgrat que el consens històric manté que els tains, (pobladors precolombins de Cuba), varen ser pràcticament exterminats cinquanta anys després de la conquesta de Diego Velázquez, per la brutalitat dels espanyols i les malalties que portaven d'Europa, a l'obra: " Cuba: una nueva historia" publicat al 2004 per l'historiador britànic: Richard Gott, afirma que milers d'indis podien haver sobreviscut durant segles, malgrat els cens dels espanyols, i no és l'únic en dubtar.

En 1901 l'antropòleg dels EEUU, Stewart Cullin, va trobar proves fidedignes de que encara vivien indígenes en les muntanyes aïllades d'orient. Mig segle després el científic cubà, *Antonio Núñez Jiménez*, informà de l'existència de restes significatius de una cultura taina a *Sierra Maestra*, aquest fet no és sorprenent si considerem que durant els tres primers segles de la colonització espanyola, extensos territoris de l'illa van ser inexplorats i no van ser conquerits. Diferents grups de tains es van retirar a les impenetrables muntanyes del sud-est i als cayos del nord, on van conviure amb esclaus fugitius, (cimarrones), formant els palenques, (comunitats independents), encara avui existents.

Baracoa, a mitjans del S. XVI va quedar semi-abandonada, i era lloc per desterrar els revolucionaris rebels. Al inici del S. XIX, els francesos van arribar des de Haití, (només a 70 Km.) per mar, fugint de les revoltes d'esclaus a Haití, i comencen a conrear a les muntanyes cacau i cafè, esdevenint el motor de l'economia. Actualment és encara el conreu del cacau un dels principals recursos econòmics, juntament amb el del coco i el cafè. El cacau, dona una característica singular a la gastronomia d'aquest indret, únic a l'illa.

Són les 12:35, arribem a l'estació de **Viazul**, *Carretera Central i Final* Tel. 53 (021) 641550 agafem l'equipatge, i ens estaven esperant de la **casa Colonial Ykira**, *c/ Maceo, 168* amb bici-taxi arribem a la casa, una mica menys d'un Km., en aquesta casa ens sentim molt ben acollits, l'habitació és amplia, neta, i té el necessari per la nostra estada, la casa és molt bonica, a l'interior té un pati amb arbres grans i flors, on habitualment mengem. La família és molt amable, és una casa per recomanar. Els àpats que fem excel·lents, amb el to diferencial de la gastronomia autòctona. Ens instal·lem, prenem un batut de fruita que ens ofereixen, i sortim a fer un mos, a la cafeteria **El Parque**, *c/ Antonio Maceo, cantonada amb el c/ Rafael Trejo*, enfront el Parc de la Independència. En sortir ens dirigim al **Fort Matachín**, és una de les tres forteses que protegien la ciutat, en 1802, situat a l'entrada sur, se li va conèixer com "el castell maleït", perquè allí es van allotjar famílies que no tenien on viure. Actual **Museu Municipal**, on es pot veure una cronologia de la ciutat més antiga de Cuba, amb valuoses peces arqueològiques, de la cultura aborigen, objectes històrics, especialment de ciències naturals, es poden contemplar diferents caragols polimitas,¹ i col·leccions numismàtiques i filatèliques, també s'exhibeixen els guants, botins, samarreta i pantalons curts que van pertànyer a José Legrá quan va guanyar per primera vegada el campionat de Europa. José Legrá sobrenomenat el "Puma de Baracoa" en referència a ciutat on va néixer un 23 d'Abril de 1943.

Tenim una entrevista amb el Dr. Alejandro Hartmann, historiador i director del Museu. L'acollida que ens fa es extraordinària, li expliquem l'interès que tenim de conèixer la ciutat i els seus entorns, així com tot el relacionat amb els Tains, els palenques i l'esclavitud. Després de dues hores de conversa, planifica una sèrie d'excursions pels dies de la nostra estada. Ens recomana per l'endemà fer una ruta per la ciutat i a mig dia retrobar-nos per marxar d'excursió. En acomiadar-nos anem a passejar per la ciutat, veiem l'escultura del **Pelú** (Veure foto 03), un diari local el passat 10 d'Abril de 2014 publicava:

Chin chin la lluvia llegó.... Y desde bien temprano cambió el panorama de la villa baracoesa. El agua corre a raudales por las calles.

¹ Aquests caragols són autòctons, en perill d'extinció, de manera clandestina, es venen les closques de bonics colors, si us plau, no les compreu, és la única manera de protegir l'espècie.

*Los pobladores expresan que es la **Maldición del Pelú**, una leyenda que trasciende época. Esto siempre se dice cada vez que en Baracoa se va producir algún suceso importante y la lluvia aparece de forma inoportuna.*

Esta noche en la plaza Cacique Hatuey, escenario fundamental de grandes concentraciones populares, está previsto realizar la gala artística que abre el Carnaval 2014, algo que parece difícil por la cantidad de agua que cae en estos momentos.

És la maledicció del Pelú que segon ens expliquen, diu una llegenda que en el S.XIX va maleir la ciutat.

El Pelú sobrenom amb el qual es coneix a Vicente Rodríguez, natural de Poza (A Coruña), on va néixer en 1857, va arribar a Cuba com la majoria dels peninsulars, a la recerca d'una fortuna que no va trobar, es va fer missioner, va donar les seves pertinences als més pobres i va caminar sense rumb fix per l'orient del país evangelitzant.

Va arribar a Baracoa en 1893 i va tornar en 1896, va ser en aquest segon viatge a Baracoa, quan els habitants de Sabana, a 36 km., confontent-ho amb un captaire el van apedregar i el van expulsar de la ciutat.

Ens van explicar diferents versions sobre la llegenda des dels que comentaven que El Pelú va predir que Sabana seria cremada o estaria condemnada a viure sense aigua, i que a Baracoa campejaria la gana, als que li atribueixen qualsevol desgràcia que ocorri a Baracoa, o als que s'aferren a la llegenda per justificar qualsevol desencert.

En qualsevol cas si desitgeu aprofundir en el personatge acudiu a:

<https://www.youtube.com/watch?v=GAf-ucyr0fs>

http://www.ecured.cu/index.php/Pel%C3%BA_de_Mayajigua

Fins i tot en la següent adreça trobareu un llarg article de l'historiador Dr. Alejandro Hartmann :

<https://primadadecuba.wordpress.com/2014/04/10/lluvia-en-baracoa-o-la-maldicion-del-pelu/>

A continuació anem a la **casa de la Trova Victorino Rodríguez**, C/. Maceo 149 ens hi estem una estona escoltant música (Veure foto 02), bevem una llimonada natural, comprem un CD entrem a la **Galeria d'Art Eliseo Osorio** C/. Maceo 145 conté una àmplia exposició d'art de creadors locals (Veure 09), en acabar en dirigim a Casa Colonial Ykira, per sopar ha estat abundant i excel·lent, fem sobretaula tot conversant, i anem a descansar..

25/11/2014

07:30 Ens llavem, arreglem i esmorzem a la casa, l'esmorzar molt abundant, prenem el *chorote*, una beguda feta a base de cacau, espesa, semblant a la xocolata desfeta. Ingredients per preparar el *chorote*: bola de cacau, sucre, llet de coco o de vaca, bananina o maicena, o midó de iuca i espècies dolces.

Preparació: es ratlla la bola de cacau, i s'hi posa aigua bullent amb espècies dolces. S'hi afegeix llet de coco, que s'extreu després d'afegir aigua calenta a la massa d'un coco sec ratllat, s'exprimeix i es cola. A part en un altre recipient, es dissol l'espessidor amb una porció d'aigua tèbia i s'afegeix en el recipient on es cuina a foc lent el *chorote*, s'afegeix sucre i sal al gust. Cal remenar

constantment fins que la mescla espesseixi, i s'homogeneïtzin tots els ingredients.

Sortim i visitem l'església de **Nuestra Señora de la Asunción**, es va construir en el 1833, sobre l'emplaçament d'una altre molt més antiga, s'hi troba la **Cruz de la Parra**, aquesta creu, va ser col·locada per Cristòfol Colom en el Port de Baracoa, el dissabte primer de desembre de 1492, quatre dies després de l'arribada (Veure fotos 04 i 05). Amb l'arribada de Diego Velázquez, dinou anys més tard, aquesta creu va tornar a trobar-se i es retorna a Baracoa, per fundar la ciutat al 1511. Els colonitzadors la veneraren i Fra Bartolomé de las Casas la va utilitzar en els oficis religiosos, des de llavors és un símbol històric religiós de la ciutat i està en aquesta església catedral.

Enfront la Catedral hi ha el bust de **Hatuey** (Veure foto 06), cacic indígena rebel, que els espanyols el van capturar i cremar a la foguera prop de Baracoa el 1512, per negar-se a sotmetre's i convertir-se al cristianisme. Passem per la plaça de **La Independència**, podem veure un edifici neoclàssic, utilitzat pel Govern municipal, es troba exactament al *c/ Maceo 137*, i s'anomena **Poder Popular**, i ens dirigim a la tercera fortalesa, el **Castillo de Seboruco**, comença la construcció en el 1739 i finalitza en el 1900, ja aconseguida la independència, actualment alberga l'hotel El Castillo, les vistes des d'aquest indret són espectaculars (Veure foto 07), la pujada, s'ho val!!!. De baixada ens dirigim a l'altre fortalesa, la segona en el temps, **La Punta**, situada a l'extrem nord de la ciutat (Veure 10), vigila l'entrada al port, des de 1803, construïda pels espanyols. Actualment hi ha el restaurant Gaviota. Passem pel **Malecón** i ens dirigim a l'hotel **La Rusa**, aquí va viure "Mima" Rubenskaya, o la Rusa de Baracoa (Veure foto 11).

Mima Rubenskaya, segons totes les fonts va ser una emigrant russa -una princesa i ex-ballerina- que s'havia establert a Baracoa després de fugir de la Revolució en 1917. Així consta i està junt amb un retrat seu en blanc i negre emmarcat en la paret del lobby. Ella va ser qui va inspirar el personatge de Vora en la novel·la "*La consagració de la primavera*" d'Alejo Carpentier

Va convertir la casa de tres pisos en un hotel, suposadament va ser seu de diversos convidats il·lustres, entre ells Errol Flynn i el poeta Nicolás Guillén. La Rusa va col·laborar activament en la Revolució, i s'hi van allotjar el Che Guevara i Fidel i Raúl Castro.

Tot passejant per conèixer la ciutat, ens dirigim cap a la casa, hem quedat amb el Dr. Hartmann, per fer una sortida, amb taxi, ens dirigim a visitar una **finca on conreen cacau i cafè**, està aproximadament a uns 20 km. En arribar ens presenten la família, la organització sembla matriarcal. És molt evident la diferència de fesomia, si les comparem en altres llocs del país, els aborígens ha deixat la seva petjada. La mestressa, ens acompanya a les terres de darrera la casa per ensenyar-nos les plantacions de cacau i cafè. Aquestes plantacions, necessiten estar cobertes per d'altres, amb la finalitat de ser protegides de la intensitat del sol, el vent... el que motiva que la plantació configuri un terreny dens de vegetació de diferents espècies, hi regne el silenci, tant sols el brogit de les fulles i algun ocell, talment sembla que estiguem en un altre planeta!

Veiem per primera vegada la flor i el fruit del cacau, quan aquest està madur canvia de color. Manifestem el nostre interès per aprendre, i ens ofereixen en una propera vegada, fer una estada amb ells, per poder dur a la pràctica allò que

aprendrem, acceptem la invitació. No descartem en un proper viatge, fer una estada llarga en aquest indret (Veure fotos 14, 15, 16, 17 i 18).

Entrem a la casa i en la cuina menjador, ens explica el procés artesanal per obtenir el cacau, la taula preparada amb tots els estris per poder fer una explicació didàctica. Pren un fruit ja madur, el talla i veiem una polpa blanquinosa que envolta els grans, aquesta ens la dóna a tastar, sorprenentment és dolça, recorda una mica el sabor del plàtan, ens explica que emboliquen els grans del cacau envoltats amb la polpa en una fulla de palma perquè fermenti. Passats uns dies i ja feta la fermentació, treuen els grans de cacau, els deixen assecar, els torren i els hi treuen la clofolla, després molen els grans, obtenen la mantega de cacau pura, i la pasta de cacau. Aquesta pasta de cacau s'hidrata, s'endolceix i se li pot donar sabors. Posteriorment ens mostra diferents motlles, semblen extrets d'un museu de la xocolata, en els que ella fa les rajoles de xocolata i els bombons. També ens mostra les boles de cacau, fan una flaire de cacau pur, tant intensa i penetrant, que al cap d'una estona pot arribar a ser ofensiva. Ens ofereixen un got de chorote, és excel·lent. A nosaltres conèixer aquest procés d'elaboració ens motiva i interessa (Veure fotos 19, 20 i 21). Comprem una mica de xocolata, bombons i boles de cacau pur. En acomiadar-nos ens dirigim cap a una llarguíssima platja de sorra grisenc, deserta, on ens expliquen que hi va salpar Cristòfol Colom. És tant temptador, que prenem un bany, i en una petita casa prop la platja fem un mos, coneixen al Dr. Hartmann, i l'acollida és exquisida, ens faciliten fins hi tot, poder-nos canviar en la casa. Ens dirigim cap una zona muntanyosa, on a la llunyania es veuen els palenques, poblats on s'amagaven els cimarrones, (esclaus fugitius). De tornada contemplem el paisatge, és captivador (Veure fotos 22 i 23).

En arribar ens acomiadem i acordem sopar juntament amb la seva esposa a Baracoa. Arribem ens dutxem per treure'ns la salabor i la calor, ens arreglem i tenim un espai fins l'hora del sopar, per digerir tot el que anem aprenent en aquest segon viatge, per connectar-nos a Internet i per a la lectura. A proposta del Dr. Hartmann, sopem a la terrassa del restaurant **La Terraza**, c/ *Flor Combret*, núm. 143. mengem cuina autòctona, molt ben cuinada. A la terrassa hi ha bones vistes, i ens arriba la marinada. En acabar ens passegem per veure l'animació al carrer, els dissabtes, la nit pren un to festiu. El Dr. Hartmann, proposa per l'endemà fer una altre excursió, ell ens acompanyarà. Ens acomiadem i anem a casa a descansar.

26/10/2014

07:30, ens llevem, arreglem, per a quarts de nou esmorzar a la casa i estar a punt per sortir a les 09:00, arriba el Dr. Hartmann, amb el taxi i empenem l'excursió, fem uns quants km. per carretera per emprendre el camí per una pista de muntanya, veiem bohios² (Veure foto 24), l'exuberant vegetació, i els rius, ens acompanyen al llarg del viatge. Avui visitem una família descendent d'aborígens, la matriarca és espiritista i aplica la medecina tradicional amb plantes curatives, coneix més de cinc-centes espècies. També ens invita a entrar a l'interior de la casa, on ens mostra el seu altar, on és present la Santera, i on ella fa les pregàries i les ofrenes. El Regino, el seu marit amb 77 anys, encara puja a dalt les palmes per agafar els cocos. Ens sentim molt ben acollits, la

² És una cabanya o casa rústica, construïda amb fusta, canyes o palla i el sostre de *guano*, la seva inclinació de 45 a 60° fa que quan plou l'aigua es llisqui ràpidament i s'evitin filtracions. El primer registre d'aquesta paraula ocorre en 1506. És un assentament tradicional indígena

matriarca ens explica com utilitza algunes plantes curatives, i les seves propietats, són persones amb una riquesa humana increïble, amb el imprescindible traspuent de felicitat, optimisme, i un respecte i estima per la Natura, envejable (Veure fotos 25, 26 i 27). Comprem alguns productes artesans, fets per ells.

Ens acomiadem, i continuem l'excursió per arribar en un indret on una altra família descendent d'aborígens, té un petit embarcador, on amb barques de fusta, a rem, per no contaminar el riu et passegen pel **riu Toa**, a bé riu endins o cap a la desembocadura. No disposem de massa temps però amb Erasio, el remer, fem una passejada d'uns cinquanta minuts, remuntant el riu, Erasio, a pesar de l'edat, 82 anys, és una persona enèrgica i pacient alhora, ens explica al llarg de tot el trajecte, tot el que ens encurioseix (Veure fotos 28, 29 i 30). La immensitat de la natura en la seva màxima expressió....i tots tres riu amunt anem gaudint d'aquest moment. L'estada es fa curta però ens cal retornar a Baracoa a quarts d'una, i en finalitzar la passejada pel riu ens acomiadem. Retornem a la ciutat, pel camí sentim la joia, de compartir tots aquests dies amb el Dr. Hartmann, i amb totes les persones que hem conegut i alhora la nostàlgia de l'acomiament.

Ja a la casa, ens acomiadem del Dr. Harmann, del taxista, i ens preparem per la sortida, a les 14:15 sortim amb Viazul direcció Santiago de Cuba. Anem a canviar moneda, comprem una tarja per poder telefonar a la família i per connectar-nos per internet, atès que a Santiago de Cuba és molt més complicat. Comprem begudes pel viatge, i retornem a la casa, per acomiadar-nos de la família, agafar els entrepans que els hi havíem encomanat pel viatge de tornada i l'equipatge. En el moment de sortir, els núvols negres i espesos comencen a fer acte de presència. Amb un bici-taxi que la mateixa casa ens ha reservat ens dirigim a l'estació de Viazul. En arribar fem el canvi del bitllet electrònic pel tiquet quan una persona d'edat avançada, m'ofereix caragols polimitas, les closques d'aquests són precioses, i en el moment que faig el comentari de que està prohibit vendre'ls perquè estan protegits, els guarda amb rapidesa, insistim que es respecti aquesta espècie protegida, i no es comprin les closques quan les ofereixen, així potser es protegeixen. Just abans de la sortida comença a ploure a bots i barrals. Retornarem a Santiago de Cuba, per la mateixa carretera, a les 19:30 està prevista l'arribada, de haver-ho trobat, la tornada l'haguéssim fet per avió directe a l'Havana des de Baracoa.

Pel camí uns trenta km. abans d'arribar a Guantánamo, el conductor del nostre autocar rep un avís per telèfon, comunicant-li que hem de recollir una mare i un infant, a peu de carretera, especificant-li el punt de trobada, que desconeixem, segons sembla el petit havia begut llegiu i en aquell moment no hi havia cap ambulància en aquell indret, atesa la urgència, utilitzen el transport que tenen a l'abast, en aquell moment va ser l'autocar en el que viatjàvem, volem remarcar la responsabilitat del conductor, conduïa amb molta rapidesa i alhora amb cura i prudència, indicant amb la botzina que duia un cas urgent, tothom li cedia el pas. Els passatgers, van respondre positivament, comprenen la situació i oferint tot el suport que hi havia a l'abast.

En arribar a la ciutat de Guantánamo, l'autocar es dirigeix directament a l'hospital pediàtric, on lliurem la mare i el petit. Posteriorment continuem cap a la parada de l'autocar, on pugen i baixen passatgers, per continuar el trajecte.

Tot una lliçó de solidaritat i organització.

